

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

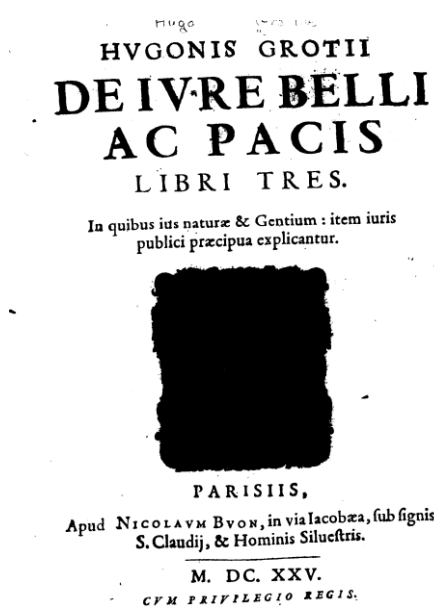
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

6.2 lecke

Pufendorf – 2: Az elmélet vonatkoztatási pontjai: Grotius és Hobbes

Pufendorf politikai gondolkodása a természetjogi gondolkodás 17. századi történetének tágabb kontextusába illeszkedik. A német gondolkodó ugyanis nagy mértékben támaszkodik mindarra, amit a Hugo Grotius és Thomas Hobbes őt megelőzően kifejtett a természetjogi-kontraktualista társadalom-modellre vonatkozóan. A klasszikus tézis szerint Pufendorf politikai gondolkodása egyfajta középutat jelent a társadalom természetjog magyarázatát illető morális **realista** (grotiusi) és **voluntarista-nominalista** (hobbesi) opciói között.

Kezdjük **Grotius**szal! A *De jure belli ac pacis* (1625) bevezetésében Grotius kifejti a korai modernitás természetjogi gondolkodásának alapvető paradigmáját, melynek legfontosabb eleme az ember önérdékkövetésének és szociabilitásának egymásra vonatkoztatott sajátosságai. E sajátosságok univerzalizálásának állítása voltaképpen a kései reneszánsz gondolkodás szkeptikus kihívására adott válasz Grotiusnál. A Montaigne és Charron neveivel fémjelzett késő-reneszánsz kulturális relativizmussal szemben Grotius úgy vélte, hogy két morális érték képes kiállni a politikai-morális értékrendek összehasonlításából kinövő szkepticismus tesztjét. Minden társadalom az ember ama két elemi sajátosságára épül, hogy önfenntartására irányuló individuális érdekei szerint cselekszik, valamint, hogy

természetes hajlandósággal rendelkezik a más emberekkel való együttélésre. Már Grotiusnál feláll e két tényező tipikus felvilágosodáskori víziója: az egyén *szenvedélyszerű* önérdékkövetését az ugyancsak individuálisan adott *értelmes* jellegű morális ítélőképesség fékezi meg és szelídíti meg olyanná, hogy figyelembe vegy mások saját önfenntartására vonatkozó törekvéseit, azaz létrejön a társadalom, mint olyan. Annak ellenére, hogy Grotiusnál e két morális érték a történeti-*a posteriori* és az elméleti-*a priori* módszer együttes alkalmazása során kristályosodik ki, az önfenntartás és a szociabilitás értékei objektívek, melyet a *De jure* bevezetőjének híres-hírhedt kijelentésében úgy fogalmaz meg, hogy

Hugo Grotius: A háború és béke jogáról, ford. Haraszi György, Brósz Róbert, Diósi György, Budapest 1999, I, 11.

Amit eddig elmondottunk, az helytálló volna akkor is, ha feltennők – márpedig ezt a legnagyobb bűn elkövetése nélkül még feltételezni sem lehet –, hogy Isten nem létezik, vagy nem törődik az emberek dolgaival.

Vagyis: még ha teljesen összhangban is van az isteni teremtéssel az

ember önérdékkövetése és az azt befolyásoló szociabilitása, e sajátosságok mégsem azért jellemeznék normative minden embert, mert Isten saját szuverén akarata által úgy döntött, hogy ilyen sajátosságokkal ruházza fel az embert. Jóllehet mi keresztényekként meg vagyunk győződve arról, hogy társadalmi természetünk összhangban van Isten akaratával, az ember az isteni akaratától függetlenül tekintve is szociális lény.

Hobbes Leviathan című művének címlapja az 1651-es első kiadáson

Hobbes ezzel szemben tagadta bármiféle természetes-objektív morális érték adottságát – miközben Grotiusszal együtt úgy vélte, hogy a kései reneszánsz szkeptikus meggyőződésével szemben lehetséges elméletet adni a politikáról. Az ember bármilyen eszközt igénybe vehet önfenntartása érdekében: a természetes állapotban az embert nem jellemzi semmiféle szociabilitás, mely kordában tarthatná azt. Maga az önfenntartás sem objektív-természetes érték, hanem a vele asszociált *ius in omnia* (mindenhez való jog) eszméjében pontosan a természetes értékek destrukciója fejeződik ki. A mindenki háborúja mindenki ellen e messzemenően kompetitív víziója olyannyira radikális, hogy ez csak egy mesterséges mechanizmus megalkotásával haladható meg, mely teljesen mértékben konstruktivista közösség-konceptiót eredményez. Mivel minden jog és morális érték az individuumok szerződésén alapul, valamint mivel az individuumoknak teljesen le kell mondaniuk saját önnfenntartásuk jogáról a szerződés során, ezért a konstituált politikai szuverén abszolút politikai hatalommal fog rendelkezni a társadalomban. A hobbesi

államnak nincs *prima facie* alapja az emberi természetben; csak annyiban gyökerezik mégis benne, amennyiben a specifikusan emberi természet teljes értékességét – értsd: a *conditio humana* messzemenő nyomorúságát – csak egy mesterséges közösség mesterséges létrehozásával haladhatjuk meg. A társadalmi-politikai-jogi intézmények teljes mértékben leválnak az emberi természetről, mert kizárólag emberi konstrukciók. A társadalom mesterséges volta azonban nem mond ellent annak, hogy a társadalmi interakciókat – a hatalom gyakorlása, a politikai reprezentáció, a jog érvényesítése vagy az autoritással szembeni kötelezettség jelenségeit – mechanikus úton írjuk le. A hobbesi vízióban az ember szociabilitása nem más, mint az a *mesterséges* társadalmi *mechanizmus*, melyet az önérdékérvényesítést korlátok közt tartó természetjogi instancia radikális hiánya követel meg.

Kérdések:

1. Mi jellemzi a kései reneszánsz gondolkodását a természetjogi témát illetően?
2. Hogyan haladja meg Grotius a kései reneszánsz felfogását?
3. Mi a legalapvetőbb különbség Hobbesnak és Grotiusnak az emberi társulásra vonatkozó tanítása között?

Irodalom:

- Palladini, Fiammetta: *Samuel Pufendorf. Disciple of Hobbes*. Leiden-Boston, Brill, 2019, 29-31.
- Tuck, Richard: *Natural right theories. Their origin end developement*. Cambridge et al., Cambridge University Press, 1979.